STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04099

OYGUST BONDI

Abraham Bick

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אברהם ביק

אויגוסט באַנדי

אַרויסגעגעבן פון
אידישן פאַרלאַג־און פאָרשונג־קאָמיטעט
1955

Copyright

JEWISH PUBLICATIONS AND RESEARCH COMMITTEE
1133 Broadway, New York 10, N. Y.
New York, 1955
209

באַמערקונג פונעם אויטאָר

אַלע ציטאַטן אין דער דאָזיקער קליינער מאָנאָגראַפיע זיינען איבערגעגעבן אין מיין איינענער איבערזעצונג פון אויגוסט באָנדיס „אויטאָביאָגראַפיע״, אַ זעלטענער דאָקומענט, אַרויסגעגעבן פון זיינע זין און טעכטער (געילסבורג, אילינאָי, 1910), געדרוקט אין געציילטע עקזעמפּלאַרן; ווי אויך פון באָנדיס אַ ניט געדרוקטן מאַנוסקריפּט, וואָס געפינט זיך אין דער היסטאָרישער געזעלשאַפט פון קענזעס („קענזעס היסטאָריקל סאָסייעטי״), טאָפּיקאַ, קענזעס. דער דאָזיקער מאַנוסקריפּט אונטערשיידט זיך פון דער ניט געדרוקטער אויטאָביאָגראַפיע מיט קליינע נוסחאות.

איך האָב פאַרבראַכט עטלעכע טעג אין דער ביבליאָטעק פון דער קענזעסער היסטאָרישער געזעלשאַפט אין טאָפּיקאַ און האָב אויך באַזוכט סאַליינא, קענזעס, און געילסבורג, אילינאָי, וואו איך האָב גערעדט מיט די אייניקלעך פון אויגוסט באָנדי: מ. סטיפּעל, אַ זון פון באָנדיס טאָכטער און אויגוסט מ. באָנדי, אַ זון פון הארט באָנדי.

די דאָזיקע געשפּרעכן האָבן מיך אָנגערעגט צו שאַפן אַ קלאָר בילד וועגן דער שיינער יידיש־אַמעריקאַנער פּערזענלעכקייט און דעם פרייהייט־קעמפער אין אַמעריקע מיט קאַרגע הונדערט יאָר צוריק — אויגוסט באָנדי.

א. ב.

לעגענדע און פאַקט

אויפן בית־עולם פון דעם מיטל־מערבדיקן שטעטל סאַליינאַ, קענזעס, צווישן הויכע גראָזן, שטייט אַ מצבה, וועלכע טיילט זיך אויס פון די אַרומיקע שטיינער און דענקמעלער מיט דער לעגענדאַרישקייט פון אירע אויפשריפטן אין העברייאיש און ענגליש.

אויגוסט באָנדי — 1833־1907
זכר צדיק לברכה *
תנצב״ה **

און אין ענגליש:

AUGUST BONDI
Co. K, 5th Kansas Vol. Cav.
First Sergeant of Co. K.

At Vienna	March 14, 1848
At Blackjack	June 2, 1856
At Osawatomie	Aucgust 30, 1856
Left in Field, Desperately Wounded	Sept. 11, 1864
Discharged	Dec. 2, 1864

דער דאָזיקער מאָנומענט פירט אונדז צוריק אויף קאַרגע הונדערט יאָר. געווען איז עס אין פרילינג פון יאָר 1856. אין דער נייער טעריטאָריע, קענזעס, איז אויסגעבראָכן אַ פּאַרטיזאַנישער קאַמף, וואָס איז געווען דער פּראָלאָג, דער פאָרשפּיל פאַר דעם אַמעריקאַנער בירגער־קריג. דעמאָלט האָט זיך דער יידישער פרייהייטס־קעמפער אויגוסט באָנדי געשטעלט אַקסל ביי אַקסל מיט דעם אַנטי־שקלאַפישן קעמפער און מאַרטירער דזשאָן בראַון, כדי צו פאַרזיכערן, אַז דער נייער שטאַט וועט ניט אַריינפאַלן אין די הענט פון די פּראָ־שקלאַפערישע כוחות.

אַ שטורמישע צייט איז עס געווען, און די ווידער־קולן פון יענע קאַמפן זיינען טיף אַריין אין דער אַמעריקאַנער געשיכטע און אָפּגעקלונגען איבער דער גאָרער וועלט.

הונדערטער לעגענדעס זיינען פאַרוועבט געוואָרן אַרום דעם בלוטיקן קריג אין קענזעס און אַרום דעם רעוואָלט פון דזשאָן בראַון און זיין גרופּע

---

* דער אָנדענק פונעם צדיק איז אַ בענטשונג.

** זאָל זיין נשמה זיין פאַרבונדן אינעם בונד פון לעבן.

אין האַרפּערס־פּערי, ווירדזשיניאַ, אַ רעוואָלט פאַר וועלכן בראַון האָט באַ־צאָלט מיט זיין לעבן.

דער אַנטייל פון אויגוסט באַנדי אין דעם פריהייטלעכן קאַמף פון דזשאָן בראַון, ווי בכלל אין דער אַבאָליציאָניסטישער (אַנטי־שקלאַפערישער) באַ־וועגונג, איז אָבער ניט קיין לעגענדע. עס איז אַ רומפולער קאַפּיטל אין דער געשיכטע פון יידן אין אַמעריקע אינעם ניינצנטן יאָרהונדערט, אַ קאַפּיטל, וועלכער האָט געפירט צו דער עמאַנציפּאַציע פונעם נעגער־פאָלק אין אַמעריקע.

אַפּשטאַם און קינדער־יאָרן

לאָמיר זיך באַקענען מיט דעם יחוסדיקן אַפּשטאַם פון דעם יידישן און אַמעריקאַנער פרייהייטס־קעמפער אויגוסט באַנדי.

דער נאָמען באַנדי שטאַמט פון העברייאישן וואָרט: יום־טוב. לויט דער משפחה־טראַדיציע האָט איינער פון דער פאַמיליע, יום־טוב לאַנדשריי־בער פון פּראָג, וואָס האָט געלעבט אין זעכצנטן יאָרהונדערט, געמאַכט אַ רייזע קיין איטאַליע און דאָרט געביטן זיין נאָמען אויף באַנדי, וואָס מיינט אויף איטאַליעניש „אַ גוטן טאָג“ (באָן־די, גענוי דאָס זעלבע ווי יום טוב אין העברייאיש).

אינעם אַכצנטן יאָרהונדערט געפינען מיר אין דער אַלטער טשעכישער שטאָט פּראָג אַ געהיימע סעקטע פון גלויביקע אין דעם „פאַלשן משיח“, שבתי צבי. צו די פירער פון דער דאָזיקער סעקטע האָבן געהערט צוויי פּראָגער יידישע בירגער: מרדכי און זיין זון נטע באַנדי, אַן איידעם פונעם באַרימטן רב און מקובל ר' יהונתן אייבשיצער פון פּראָג און האַמבורג.

נטע אייבשיצערס אַן אור־אייניקל האָט געהייסן נפתלי הערץ. אין די צוואַנציקער יאָרן פונעם 19טן יאָרהונדערט האָט ער זיך איבערגעצויגן קיין ווין און דאָרט איז ביי נפתלי הערצן און זיין פרוי מאַרטאַ פרענקל־באַנדי, אין יאָר 1833, געבוירן געוואָרן אַ זון, אַנשל־אויגוסט.

באַנדיס זיידע איז געווען אַ רייכער פאַבריקאַנט און אַן אָרטאָדאָקסישער ייד. אָבער זיין זון נפתלי הערץ איז שוין געווען אַ פאַראָרעמטער קליינביר־גער, וועלכער האָט אַנטייל גענומען אין נאַפּאָלעאָנישן קריג אין יאָר 1812. נפתלי הערץ האָט זיין זון געגעבן אַ רעליגיעזע און וועלטלעכע דערציאונג.

ווען אַנשל איז אַלט געוואָרן 14 יאָר, איז ער אַריינגעטראָטן אין דער אַקאַדעמישער גימנאַזיע פון ווין, וואָס איז געווען אונטערן איינפלוס פון דער פּיאַרישער מאָנאַכן־סעקטע. דאָרט האָט זיך דאָס ייִנגל באַקענט מיט

באַנדיס מיטגליד־קאַרטל פון „אַקאַדעמישן לעגיאָן"

אויסגעהאַלטענע דעמאָקראַטן און קעמפער קעגן אַבסאָלוטיזם, מאָנאַרכיע און פעאָדאַליזם.

עס איז געווען אין חודש פעברואַר, 1847, באַנדי האָט דעמאָלט גע־לערנט אין פינפטן קלאַס פון דער גימנאַזיע. אַ לערער פון מאַטעמאַטיק האָט אַראָפּגעלאָזן אַ פּאַטש אַ סטודענט. אַלס פּראָטעסט האָבן 500 סטו־דענטן פאַרלאָזן די קלאַסן אויף אַ גאַנצער וואָך. צווישן זיי האָט זיך גע־פונען דער יונגער אַנשל. זיי האָבן זיך ניט צוריקגעקערט ביז דער לערער האָט זיך עפנטלעך אַנטשולדיקט.

אַ שטאַרקן איינדרוק האָט געהאַט אויף דעם יונגן באַנדי דער געשיכטע־לערער פּאַדלאַהאַ, וועלכער האָט דערציילט זיינע סטודענטן וועגן וואַשינגטאָן, דזשעפערסאָן און דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציע.

אין מערץ, 1848, האָט זיך דער יונגער באַנדי אָנגעשלאָסן אינעם „אַקאַ־

דעמישן סטודענטן־לעגיאָן״, אַ סטודענטישע רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציע, וועמענס מיטגלידער האָבן געהאָלפן דעם אונגאַרישן דעמאָקראַטישן פירער און פּאַטריאָט לואיס קאָשוט אויפהייבן אַ פאָלקס־אויפשטאַנד צו באַפרייען אונגאַרן פון דעם דייטש־עסטרייכישן שטאַט.

1848 — אויף די ווינער באַריקאַדן

אין פרילינג פון 1848טן יאָר זיינען אין אַלע צענטראַלע שטעט פון מערב־אייראָפּע פאָרגעקומען פאָלקס־אויפשטאַנדן קעגן די מאָנאַרכיסטישע רעזשימען.

דעם 13טן מערץ האָט זיך די רעוואָלט־באַוועגונג אַריבערגעטראָגן קיין ווין. פאַר דעם שטאָטישן ראַטהויז האָט זיך צונויפגעקליבן אַ ריזיקע מאַסע און געפאָדערט: „אַראָפּ מיט מעטערניכן״, זאָל לעבן די קאָנסטיטוציע!״ דאָס מיליטער, וואָס איז געשיקט געוואָרן קעגן דעם פאַרזאַמלטן פאָלק, האָט אָנגעהויבן שיסן, עטלעכע זיינען פאַרוואונדעט געוואָרן. דאָס פאָלק האָט גע־צאָרנט. אין שטאָט האָבן זיך באַוויזן באַריקאַדן.

דער 15־יאָריקער סטודענט אויגוסט באָנדי האָט זיך געשטעלט אין איין ריי מיט די דרייסטע קעמפער פון „אַקאַדעמישן לעגיאָן״ אונטער דער פירערשאַפט פונעם אונגאַרישן קאַפּיטאַן זאַך.

דעם 14טן מערץ האָט באָנדי „אויפגעהייבן דעם ערשטן שטיין פון גראַ־ניטענעם טראָטואַר פאַר דער ערשטער באַריקאַדע אויף די גאַסן פון ווין״.
צוויי אָזייגער פון יענעם טאָג האָבן צענדליקער ביקסן צעריסן די לופט מיט פייער, פולווער, מיט רויך. מענטשן זיינען געלאָפן, מענטשן האָבן גע־שריען.

דער יונגער סטודענט אויגוסט באָנדי איז געבליבן שטיין מיט אַ האַל־בער פאָן אין דער הויך. די אַנדערע העלפט פון דער פאָן איז געלעגן אויף דער ערד.

און ווען די שיסערייען האָבן זיך איינגעשטילט און אַ טייל סטודענטן זיינען מיט די באַגנעטן אַוועק פון די באַריקאַדן, איז אויגוסט מיט דער האַל־בער פאָן צוזאַמען מיט זיי אוועק פאָראויס, פאָראויס.

דעם 26טן מאַי האָבן שוין די צייטונגען געבראַכט די נייעס, אַז דער „אַקאַדעמישער לעגיאָן״ האָט פאַרשפּילט זיין קאַמף אין ווין. די דעמאָקראַ־טישע פעסטונג איז געפאַלן. טייל אָנפירער פונעם אויפשטאַנד זיינען אַנטלאָפן קיין שווייץ, אַנדערע זיינען איינגעשפּאַרט געוואָרן אין תפיסה, ביז מען וועט

זיי משפטן. די יינגערע סטודענטן זיינען אויסגעשלאָסן געוואָרן פון דער גימנאַזיע.

צו די לעצטע האָט אויך געהערט אויגוסט באַנדי.

אין דער נייער וועלט

דעם יונגן באַנדיס אָנטייל אין דער עסטרייכישער דעמאָקראַטישער רעוואָלוציע איז מיטאַמאָל איבערגעריסן געוואָרן. דעם 6טן סעפּטעמבער, 1848, איז די באַנדי־פאַמיליע אַנטלאָפן פון דער עסטרייכישער קאָנטער־רעוואָלוציע, פריער קיין פּראָג און פון דאָרטן קיין אַמעריקע. דעם 7טן נאָוועמבער, פונעם זעלבן יאָר, האָט די משפּחה דערגרייכט די ברעגן פון דער נייער וועלט, דעם האַפן פון ניו־אָרלעאַנס, לואיזיאַנא.

צוויי טעג נאָך זיין אָנקומען אין נייעם לאַנד האָט זיך דער יונגער קעמפער קעגן עסטרייכישן דעספּאָטיזם באַגעגנט פּנים־אל־פּנים מיט סצענעס פון נעגער־שקלאַפעריי אויף אַ צוקער־פּלאַנטאַציע. „די מענער און די פרויען זיינען געווען אָנגעטאָן אין קאַווע־זעק, צעריסן פון ביידע זייטן, און אַרומגעבונדן ביי די לענדן". אַזוי באַשרייבט ער זיין ערשטן איינדרוק.

עטלעכע יאָר האָט זיך דער יונגער אימיגראַנט געפּלאָגט אינאיינעם מיט זיינע עלטערן אין סיינט־לואיס. ביידע עלטערן האָבן שווער געאַרבעט. הערץ עמנואל האָט געמאַכט ציגאַרן און מאַרטאַ האָט געאַרבעט אין אַ העמדער־פאַבריק. אויגוסט האָט געפּרוּווט פאַרשיידענע מלאכות: ער איז אַ צייט געווען אַן אָנגעשטעלטער אין אַ שפּייז־קראָם, אַ לערן־יינגל אין אַ דרוקעריי, אַ שותּף אין שענק און אַ לערער אין אַ דאָרפס־שולע.

אין יאָר 1805 איז ער געוואָרן אַ מאַטראָס אויף אַ שיף, וואָס איז געפאָרן איבערן מיסיסיפּי טייך און איבערן מעקסיקאַנער גאָלף. אין שקלאַפן־שטאַט, טעקסעס, האָט ער זיך ווידער באַגעגנט מיט דעם שוידער פון שקלאַפעריי. געווען איז עס דעצעמבער פון יענעם יאָר, ווען דער שיף־אַרבעטער אויגוסט באַנדי האָט געלאַנדעט אין האַפן פון גאַלוועסטאָן. „דער געשריי פון די שקלאַפן, וואָס האָבן באַקומען יעדן פרימאָרגן זייער פּאַרציע לעדער־שמיץ, האָט מיך אויפגעוועקט פיר פאַרטאָג", — דערציילט ער.

עטלעכע טעג שפּעטער האָט ער צוגעזען אַן אַנדערע ברוטאַלע סצענע. באַנדי איז געווען אינאיינעם מיט אַ יעגער־גרופּע, וואָס איז געשוואומען אויפן טייך און געשאָסן ווילדע גענדז. אַ יונגער שקלאַף האָט, ניט ווילנדיק, אַראָפּגעלאָזן אַ וויעסלע און אָפּגעשראָקן די שווימענדיקע גענדז. דער יונגער מאַרגאַן, — אַ זון פון אַ טעקסעסער קאַפּיטאַן, האָט אויסגעלײדיקט די קויל

פון זיין ביקס, וואָס ער האָט געהאַלטן גרייט פאַר די גענדז, אין דער פלייצע פונעם נעגער־יינגל. „איך האָב אויף אַ הויך קול פאַרדאַמט אַזאַ ווילדע אכזריות", דערציילט באַנדי, — און פאַרענדיקט, אַז ער האָט גלייך אויפן אָרט, באַקומען אַן אויסרייד פון אַ קאָנסערוואַטיוון גייסטלעכן: „גיי פונדאַנען. ניטאָ קיין פּלאַץ ביי אונדז פאַר גאָט־פאַרדאַמטע יענקי־אַבאָליציאָניסטן!"

אַ יאָר שפּעטער, אין פעברואַר 1852, האָט ער צוגעזען, ווי צוויי באָס־טאָנער מאַטראָסן, פרייע מולאַטן, זיינען צוריק פאַרקויפט געוואָרן ווי שקלאַפן, ווייל זיי האָבן געהאָלפן צוויי שקלאַפן אַנטלויפן. אַזאַ סדום־געזעץ האָט גע־הערשט אין טעקסעס.

אָט די אַלע סצענעס האָבן געבייטשט אויף באַנדיס געוויסן.

ביסלעכווייז האָט זיך דער יונגער קעמפער באַקאַנט מיט דער דער־שיינונג פון צוואַנג און קנעכטשאַפט אין דער נייער וועלט. דער יידישער בחור, וואָס האָט נאָך אין ווין געקעמפט קעגן פעאָדאַליזם, האָט געפלאַמט מיטן באַגער צו העלפן דער זאַך פון פרייהייט אין אַמעריקע. עס האָט זיך אָנגעקליבן אין אים דער צאָרן און פראָטעסט קעגן אַלע פאָרמען פון סאָ־ציאַלער אומגערעכטיקייט, פּאָליטישער פאַרקנעכטונג און נאַציאָנאַלער אונ־טערדריקונג.

אין יענער צייט, — דערציילט באַנדי, — האָט ער געקענט ווערן דער מאַן פון דער שענסטער פרוי אין טעקסעס, אָבער ער האָט געפילט, אַז ער טאָר ניט הייראַטן „אַ פרוי, וואָס פאַרמאָגט שקלאַפן", ווייל „מיין פאָטערס זון טאָר ניט זיין קיין שקלאַפן־טרייבער". ער האָט דעריבער פאַרלאָזן טעק־סעס און זיך אומגעקערט קיין סעינט־לואיס.

לינקאָלנס „דריטע פּאַרטיי"

אין יאָר 1854 איז זיך אין דער „קאָנגרעגעישאָנאַל"־קירך פון דעם קליי־נעם דערפל ריפּאָן, וויסקאָנסין, צונויפגעקומען אַ הייפל מענטשן און געשאַפן די רעפּובליקאַנער פּאַרטיי. די גרינדונג פון דער רעפּובליקאַנער, אָדער ווי זי איז באַצייכנט געוואָרן, די „דריטע פּאַרטיי" (די אַנדערע צוויי זיינען גע־ווען די דעמאָקראַטישע און „וויג"־פּאַרטייען), שטעלט מיט זיך פאַר אַ וועג־צייכן אינעם קאַמף קעגן שקלאַפעריי.

די נייע פּאַרטיי האָט פאַראייניקט מענטשן פון פאַרשיידענע מיינונגען און אידעאָלאָגיעס אַרום איין שטרעבונג: די פאַרניכטונג פון שקלאַפעריי. אין מיזורי־שטאַט האָבן זיך אַרום דער פאָן פון דער נייער פּאַרטיי געזאַמלט די ראַדיקאַלסטע עלעמענטן פון דער דייטשער אימיגראַציע. צווישן זיי אויך

Personal Reminiscences of August Bondi —

KANSAS STATE HISTORICAL SOCIETY 39725.

April 25th, 1903.

Reviewing my life of near seventy years, I am free to acknowledge that I may not have always acted wisely, that I have often failed to take proper advantage of the flood to be carried onward on the tide of fortune, that I have repeatedly committed grave errors of judgement; yet I feel proud in the consciousness that I have never allowed anything to swerve me from the path marked out by consideration of duty, moral and political.

I had made up my mind when yet a boy to devote my life to the furtherance of progress and liberty. These resolutions remained unshaken throughout my eventful life. I have throughout remained faithful to the principles th which I had pledged allegiance in the stormy days of '48.

I was born on the 21st day of July, 1833, ( ) at Vienna, Austria. My Hebrew name ( ). I opened my eyes on this world shortly after the French and Polish revolutions of 1830 and the so called Frankfort attempt and similar efforts of discontent had tried to teach despotism that Gallileis "Epur si move" was as true in politics of the nineteenth century as when uttered 200 years ago by that glorious martyr of the Pope's Inquisition; that the martial law had never been invented which could prevent thinking and would successfully restrain men of intelligence from asserting their God-given rights in politics, in religion and in science.

My father, Herz Emanuel ( ) Bondi or Bondy, was born at Prague, Bohemia, about December 25th, 1790, the son of Herz Emanuel ( ) Bondi or Bondy, and his wife Judith neé Lämel ( ). My father was the youngest of seven children, five sons and two daughters. It is possible that my father was born in 1788 instead of 1790, some of our relations insisted that the respective records of his birth as of 1790 were erroneous, that the proper date was of the year 1788, but this is of subordinate interest. All I know of my father's ancestry is, that he descended from old and honored Jewish families of Bohemia. I am not well versed in their history because my parents shortly after their marriage removed to Vienna, where they made their home till we emigrated to the United States. My father's grandmother was a neé Eibenschutz of Dresden.

My grandfather, Mendel Bondy, had been a well to do merchant up

פאקסימיליע פון ערשטן זײַטל פון באָנדיס טאָג־בוך

(די יידישע װערטער אַרײַנגעשריבן פון באָנדין)

אַ צאָל יידן, וועלכע האָבן זיך געשטעלט אויף דער זייט פון די אַנטי־שקלאַ־פערישע כוחות. באַנדי האָט זיך גלייך אַנגעשלאָסן אין דער נייער פּאַרטיי אינאיינעם מיט דעם יידיש־דייטשן זשורנאַליסט און גרינדער פון אָרדן „בני־ברית", איזידאָר בוש.

יענע יאָרן — 1855־1854 — זיינען פאָרגעקומען די היסטאָרישע דע־באַטן צווישן דעם יונגן אַדוואָקאַט פון ספּרינגפילד, אילינאָיס, אייבראַהאַם לינקאָלן און דעם פּראָ־שקלאַפישן סענאַטאָר פון אילינאָיס, סטעפן דאוגלאַס. ווי באַנדי אַליין דערציילט, האָבן די דאָזיקע דעבאַטן „געמאַכט אויף מיר אַ שטאַרקן איינדרוק".

אין יענער צייט איז אויף דער אַמעריקאַנער גאַס אויך אויפגעקומען די באַוועגונג פון „נאָו־נאַטהינגיזם" („נאָו־נאַטהינג" — איך ווייס פון גאָרניט), אָדער „נעיטיוויזם". די דאָזיקע באַוועגונג האָט אַרויסגערוקט די אידעאָ־לאָגיע פון אַנגלאָ־זאַקסישער הערשאַפט און האָט געשטרעבט אַוועקצושטעלן צוימען קעגן דער נאָרמאַלער און נאַטירלעכער אינטעגרירונג פון די אימי־גראַנטן אין אַמעריקאַנער לעבן. די דאָזיקע באַוועגונג איז באַזונדערס געווען קעגן קאַטאָליקן און אויסלענדער. זי האָט געפאָדערט, אַז די דייטשן זאָלן געהאַלטן ווערן ווי „אַ נידעריקערע קאַסטע צווישן די יענקיס".

די פּלאַטפאָרם, וואָס די „נאָו נאַטהינג"־פּאַרטיי האָט אַרויסגערוקט אין יאָר 1855, האָט געפאָדערט, אַז דער אַמעריקאַנער קאָנגרעס זאָל ענדערן דאָס געזעץ פון בירגערשאַפט: אַן אימיגראַנט זאָל דאַרפן וואוינען אין די פאַראייניקטע שטאַטן 21 יאָר, אידער ער קריגט דאָס רעכט אויף בירגער־שאַפט און, אַז אין דער רעגירונג זאָלן דינען בלויז אַמעריקאַנער געבוירענע.

אין דער דייטשער אימיגראַציע האָט זיך דעריבער אויסגעקריסטאַליזירט אַ פּראָנט, וואָס האָט שטאַרק באַקעמפט דעם ראַסן־און רעליגיעזן־האַס — דעם אויסגעפּרוּווטסטן אינסטרומענט פון דער רעאַקציע אין אַמעריקע — און האָט אַרויסגעשטעלט דעם אידעאַל פון גלייכהייט, וואָס איז אַלעמאָל דער תוך פון דער אַמעריקאַנער דעמאָקראַטישער טראַדיציע.

די ראַדיקאַלע דייטשע אימיגראַנטן אויגוסט באַנדי און איזידאָר בוש, וועלכע האָבן זיך אַנגעשלאָסן אין לינקאָלנס דריטער פּאַרטיי, האָבן געזען אין דער פּאַרפעסטיקונג פון דער נייער פּאַרטיי און אין דעם ציל, וואָס זי האָט זיך געשטעלט, — די פאַרניכטונג פון דער שקלאַפעריי, — דעם וועג וואָס עפנט נייע האָריזאָנטן פאַר דער דעמאָקראַטיזאַציע פון לאַנד און פאַר דער גלייכבאַרעכטיקונג פון די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן, וואָס קאָנען עקזיסטירן נאָר אין אַ פרייער דעמאָקראַטישער רעפּובליק און ניט אין אַ לאַנד וואָס „איז צעטיילט קעגן זיך אַליין" (לינקאָלן).

דער פרייהייטס־מאַרש פון דזשאָן בראַון

דער יאָרצענדליק — 1849־1859 — איז געווען אַ ווענדפונקט אין דער אַמעריקאַנער געשיכטע. דאָס זיינען געווען יאָרן פון סאָציאַלער דערוואַקונג אין די פאַראייניקטע שטאַטן. אַ יאָרצענדליק אין וועלכן ס׳איז פאָרגעקומען דער דראַמאַטישער רעוואָלט, וואָס איז באַקאַנט ווי דער פרייהייטס־מאַרש פון דזשאָן בראַון.

יענער קאַמף איז געווען אַ היסטאָרישער צייכן צווישן שקלאַפעריי און פרייהייט, צווישן רעאַקציע און פּראָגרעס. דער קאַמף האָט זיך אָנגעהויבן אין האַלב־פרייען און האַלב־שקלאַפערישן קענזעס און האָט זיך פאַרענדיקט ערשט אין יאָר 1865, מיטן זיג פון לינקאָלנס צפון־אַרמייען איבער דער קאָנפעדעראַציע פון די שקלאַפערישע דרום־שטאַטן.

דער דראַמאַטישער פאָרשפּיל צו דער צווייטער אַמעריקאַנער רעוואָלוציע, דער בירגער־קריג, איז געווען דער מאַרש פון דעם מיליטאַנטן, אַנטי־שקלאַפערישן קעמפער פון ניי־ענגלאַנד, דזשאָן בראַון, און זיינע פּאַרטיזאַנישע גרופּעס, וואָס האָבן אין די פרייע און ברייטע „פּרעיריס" פון קענזעס געקעמפט קעגן די שקלאַפערישע באַנדעס, וועלכע זיינען אַהין אַריינגעדרונגען פון דרום, כדי צו דעראָבערן נייע טעריטאָריעס פאַר די דרומדיקע פּלאַנטאַטאָרן און שקלאַפן־באַזיצער.

דזשאָן בראַונס היסטאָרישער אַרויסטריט, זיין אויפשטאַנד, האָט פון אָנפאַנג אָן אין זיך געטראָגן דעם זאָמען פון זיין מפּלה און זעלבסטמאָרד. ניט אומזיסט האָט דער גרויסער נעגערישער פרייהייטס־קעמפער פרעדריק דאָוגלאַס, געוואָרנט דעם אַלטן בראַונען, אַז זיין פאַרמעסטן זיך אויף דער פעסטונג פון שקלאַפעריי, דורך אָנפאַלן אויף דעם געווער־אַרסענאַל פון „האַרפּערס פערי", וועט זיך פאַרענדיקן טראַגיש, כאָטש ניט דאָוגלאַס און ניט אַנדערע, האָבן געהאַט וועלכן עס איז גרונט צו צווייפלען אין דער פולער ערלעכקייט פון בראַונס מאָטיוון און אין זיין אומבאַגרענעצטן אידעאַליזם־פּאַטריאָטיזם.

די „אַוואַנטורע" אין בראַונס קאַריערע איז באַשטאַנען ניט אין אָפּנאַרן אַנדערע, דאָס פאָלק, נאָר אין אָפּנאַרן זיך אַליין; אין זיין צופיל פאַרגלויבט אין זיך און אין זיינע נאָכפאָלגער; אין אונטערשאַצן די כוחות פונעם קעגנער.

בראַונס אויפשטאַנד האָט זיך פאַרענדיקט טראַגיש. ער איז געווען איינער פון די טראַגישסטע מאַרטירער אין דער אַמעריקאַנער געשיכטע. עס זיינען אָבער אָפּגעלאָפן בלויז צוויי יאָר, זינט דער קעמפער איז אַראָפּגענו־

מען געוואָרן פון דער תליה, און איז אַריינגעלייגט געוואָרן אין אַן איינ־זאַמען קבר אויף אַ פאַרם אין די אַדיראָנדאַק־בערג פון צפון ניו־יאָרק ביי די גרענעצן פון ווערמאָנט, און ער איז געוואָרן אַ לעגענדע. איבער דער לענג און דער ברייט פון די שטאַטן האָבן מאַרשירט טויזנטער זעלנער, און אויף זייערע ליפּן האָט זיך געטראָגן אַ ליד, וואָס האָט אָפּגעהילכט ווי אַ דונערדיקער עכאָ:

"John Brown's body
Lies amouldering in the grave,
But his soul goes marching on."

(דזשאָן בראַונס קערפּער שימלט אין קבר, אָבער זיין גייסט מאַרשירט פאָראויס).

אין דעם ליד איז געקומען צום אויסדרוק דער דראַנג פון לינקאָלנס באַטאַליאָנען צו באַפרייען די אַמעריקאַנער ערד פון שקלאַפעריי און צום סאָציאַלן אויסגלייך פון נעגער־פאָלק מיט דער ווייסער באַפעלקערונג.

אין אַ בריוו, דאַטירט דעם 6טן אויגוסט, 1856, האָט דזשאָן בראַון גע־שריבן:

„איך געפין פאַר נויטיק צו דערמאָנען די נעמען פון לעבעדיקע פער־זאָנען, וועלכע האָבן געבראַכט קרבנות פאַר דעם פאָרשריט פון אונדזער זאַך אין פרייען שטאַט קענזעס . . . פון ניין־גרופּעס זיינען די ערשטע צוויי געווען דייטשע פליכטלינגען: בענדזשעמין און באָנדי. דער צווייטער האָט געדינט אונטער מיר ווי אַ פרייוויליקער . . ."

דער דאָזיקער צווייטער „דייטשער פליכטלינג" איז געווען אַ באָוואוסט־זיניקער און שטאָלצער זון פון יידישן פאָלק און אַ פלאַמענדיקער פרייהייטס־קעמפער פון זיין פריסטער יוגנט אָן.

וואָס האָט דעם יונגן יידיש־דייטשן אימיגראַנט באַוואויגן זיך אָנצו־שליסן אין פרייהייטס־מאַרש פון דזשאָן בראַון?

אויגוסט באָנדי האָט אַליין געענטפערט אויף דער פראַגע: „איך בין באַזעלט געוואָרן פון מיין יוגנט אָן מיט האַס צו דער טיראַניי פון גייסט־לעכע און רעגירער, און גלייכצייטיק מיט איבערגעבנקייט צו דער מענטש־הייט. מיר, קינדער, זיינען אָנגעשטעקט געוואָרן מיט אַ פאַנאַטישער ליבע און פלאַמענדיקער סימפּאַטיע פאַר אַלע אונטערדריקטע און באַליידיקטע פון אונדזער גאַנצן גלאָבוס . . ."

דאָס איז געווען דער מאָטיוו פון אויגוסט באָנדיס קעמפערישן לעבן.

די „בלוטנדיקע קענזעס״

דער ערשטער אויפשטאַנד קעגן די שקלאַפן־האַלטער פון די דרום־שטאַטן אין „האַרפּערס פערי״, ווירדזשיניע, אָנגעפירט פון דעם פאַרמער דזשאָן בראַון, און די היגריכטונג פון דעם אַלטן „צאַרנדיקן מאַן״, האָבן עלעקטריזירט דאָס גאַנצע נעגער־פאָלק און געמאַכט ציטערן די שקלאַפן־האַלטער.

בראַונס ביישפּיל האָט, ווי באַוואוסט, אַרויסגערופן אַ ריי פּרוּוואון פון שקלאַפן־אויפשטאַנדן אויך אין אַנדערע ערטער. וועגן די דאָזיקע אויפשטאַנדן האָט קאַרל מאַרקס געשריבן: „לויט מיין מיינונג זיינען די גרעסטע וועלט־געשעענישן ביים איצטיקן מאָמענט, פון איין זייט די אַמעריקאַנער באַוועגונג פון די שקלאַפן, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט בראַונס טויט, פון דער צווייטער זייט — די שקלאַפן־באַוועגונג אין רוסלאַנד״.

דעם אָנהויב פון דעם אויפשטאַנד, וואָס האָט מיט צוויי יאָר שפּעטער דערפירט צום בירגער־קריג, וואָס האָט זיך ווי אַ שטורעם געטראָגן פיר יאָר איבער דער לענג און ברייט פון די שטאַטן, און אין וועלכן עס זיינען געפאַלן איבער אַ האַלבער מיליאָן בירגער, — דאַרף מען זוכן אין דער אַט־מאָספער פון „פאַרן שטורעם״, וואָס האָט געהערשט צווישן די הונדערטער טויזנטער פאַרשקלאַפטע נעגער־מאַסן און אין דעם גרויסן סאָציאַל־פּאָליטישן קאַמף, וואָס די אַבאָליציאָניסטן, די אַנטי־שקלאַפערישע כוחות האָבן געפירט אין די פאַראייניקטע שטאַטן.

אין יאָר 1820 איז אין דער „יוניאָן״ — פאַרבאַנד פון די פאַראייניגטע שטאַטן — אַריינגענומען געוואָרן אַלס אַ נייער שטאַט די טעריטאָריע פון מיזורי. די שטאַטן פון דרום האָבן דעמאָלט געווירקט, אַז דער קאָנגרעס זאָל אָננעמען אַ באַשלוס, אַז די פּרוכטבאַרע ערדן פון מערב, וואָס זיינען געלעגן דרום צו פון 36טן פּאַראַלעל, זאָלן געעפנט ווערן פאַרן שקלאַפנטום.

עס איז באַשלאָסן געוואָרן, אַז ביים באַזעצן די ערדן וועלן צו צפון פון די דאָזיקע געגנטן זיך אויסבילדן פרייע שטאַטן און דרום צו — שקלאַפערישע.

דער אָפּמאַך פון 1820 יאָר האָט באַקומען דעם נאָמען דער „מיזורער קאָמפּראָמיס״, אָבער די שקלאַפן־באַזיצער פון דרום האָבן זיך ניט באַפרידיקט מיט דעם קאָמפּראָמיס. זיי האָבן געוואָלט פאַרשפּרייטן זייער שקלאַפן־סיסטעם אויך איבערן צפון.

ווען מען האָט אין 1854 אַריינגענומען אין „פאַרבאַנד״ צוויי שטאַטן, קענזעס און נעבראַסקאַ, — וואָס האָבן זיך געפונען צפונדיקער פון דער אַנ־

געצייכנטער ליניע צווישן צפון און דרום, האָט זיך די דאָזיקע דרומדיקע אָליגארכיע דערשלאָגן, אַז דער קאָנגרעס זאָל ניט פאַרבאָטן קיין שקלאַפעריי אין די שטאָטן. די דרומדיקע סענאַטאָרן און קאָנגרעסלייט האָבן רעקאָמענדירט, מען זאָל פאַנאַנדערטיילן צווישן די רייכע באַזיצער אַלע ערדן, וואָס זיינען נאָך געבליבן פריי אויף מערב, און זיי באַארבעטן מיט דער הילף פון שקלאַפן.

די פאַרמער און די אַרבעטער פון צפון האָבן פאַרגעשלאָגן פאַנאַנדערטיילן די פרייע ערדן אומזיסט צו יעדן איינוואַנדערער אין די נייע טעריטאָריעס.

לויט דער פאָדערונג פון די שקלאַפן־אייגנטימער, האָט דער קאָנגרעס געגעבן דאָס רעכט דער באַפעלקערונג פון די דאָזיקע טעריטאָריעס אַליין צו באַשטימען די פראַגע, צי וועלן די דאָזיקע טעריטאָריעס זיין פרייע אָדער שקלאַפן־אייגנטימערישע שטאָטן. ווען די שקלאַפן־אייגנטימער האָבן דערגרייכט אַזאַ באַשלוס אין קאָנגרעס, האָבן זיי גלייך אָנגעהויבן אָרגאַניזירן באַוואָפנטע באַנדעס. די דאָזיקע באַנדעס האָבן זיי געשיקט אין קענזעס, כדי מיט גוואַלד איינפירן שקלאַפעריי אין שטאָט. אַלס ענטפער דערויף האָבן די פאַרמער און די אַרבעטער פון צפון אָנגעהויבן אָרגאַניזירן זייערע באַוואָפנטע אָפטיילונגען, כדי צו קומען צו הילף די פרייע איבערוואַנדערער, וואָס האָבן געוואָלט, אַז שקלאַפעריי זאָל פאַרבאָטן ווערן אין דער נייער טעריטאָריע, קענזעס.

אין יאָר 1856 האָט זיך דאָרט אָנגעהויבן אַ באַוואָפנטער קאַמף צווישן די פלאַנטאַטאָרס און פאַרמערס.

אין אָט דעם דאָזיקן פאַרשפּיל פאַרן בירגער־קריג, וואָס איז באַקאַנט ווי די צייטן פון „בלוטנדיקן קענזעס", האָט אויגוסט באָנדי געקעמפט אינאיינעם מיט דעם אַלטן דזשאָן בראַון און אַנדערע פלאַם־פייערדיקע אַבאָליציאָניסטן.

אין די פּרעריעס פון קענזעס

די פראַגע, צי קענזעס זאָל בלייבן פריי אָדער פאַרשקלאַפט, איז פאַרשאַרפט געוואָרן פון טאָג צו טאָג. מיטן גורל פון קענזעס איז געווען פאַרבונדן דער גורל פון די איבעריקע צפון־שטאָטן.

הונדערטער פאַרמער פון די צפון־און צפון־מזרח־שטאָטן, פון ניי־ענגלאַנד ביז מערילענד, האָבן אויסגעוואַנדערט אין די רחבותדיקע סטעפּעס פון דער טעריטאָריע, וואָס האָט געפאָדערט האַרעוואַניע און צוגעזאָגט אַ שפע

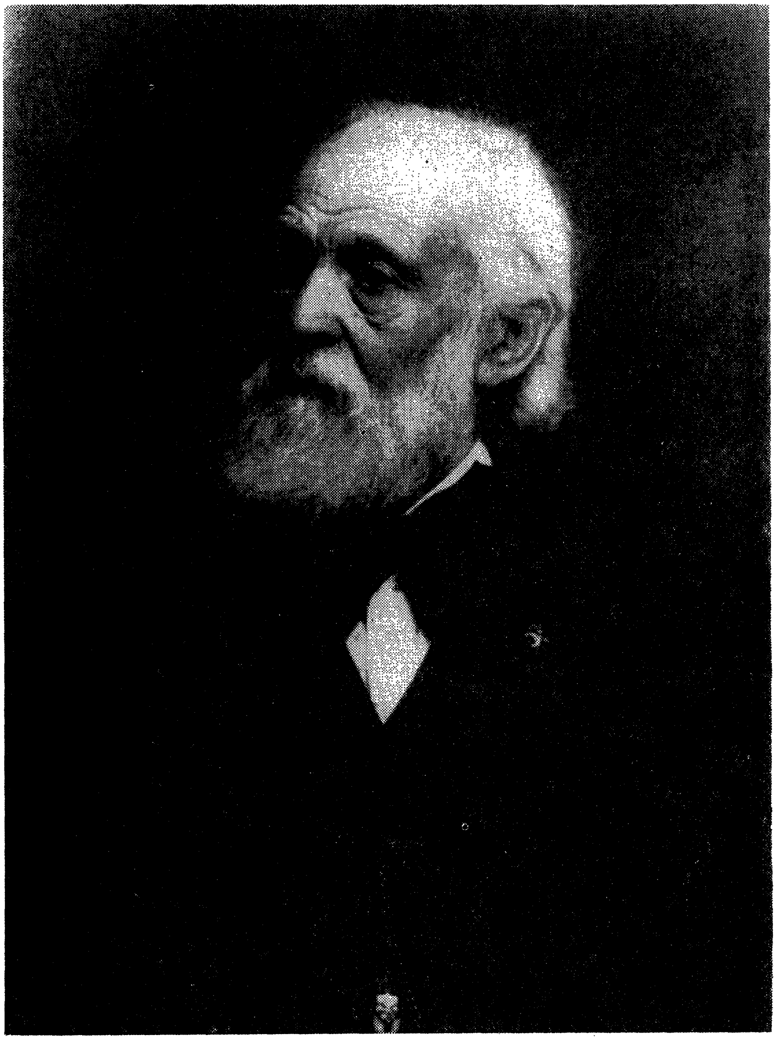

אויגוסט באַנדי אַלס ריכטער פון סאַליינא, קענזעס

פון ווייץ, קאָרן און מילך. די איינוואַנדערער־פּיאָנערן האָבן זיך אָנגעשטויסן אויף די געוויינלעכע שוועריקייטן, וואָס זיינען פאַרבונדן מיט אַ פּיאָנערן־לעבן, — קעלט, הונגער און קראַנקהייטן, אָבער ערגער זיינען געווען די איבערפאַלן פון די שכנותדיקע מיזורער פּראָ־שקלאַפערישע באַנדעס, וועלכע זיינען באַצייכנט געוואָרן ווי די „באָרדער־ראַפּיאַנס" (גרענעץ־באַנדיטן), וואָס האָבן טעראָריזירט די נייע איינוואַנדערער און זיי געוואָלט צווינגען צו פאַר־לאָזן די געגנט.

די סאָציאַל־פּאָליטישע אַטמאָספערע פון האַלב־פאַרשקלאַפטן מיזורי, וואו דער 21־יאָריקער אויגוסט באָנדי האָט געוואוינט, נאָך זיין צוריקקער פון טעקסעס, האָט איצט געגעבן אַ נייעם אינהאַלט צו זיין דראַנג נאָך אַק־טיווע מעשים. ער איז אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער אַנטי־שקלאַפערישער באַוועגונג און איז געוואָרן אַ הייסער אָנהענגער פון איבערעהעם לינקאָלן און זיין ניי־געגרינדעטער רעפּובליקאַנער פּאַרטיי.

אין יאָר 1855 האָט ער געלייענט אַ לייט־אַרטיקל אין דער ניו־יאָרקער „העראַלד־טריביון", וואָס האָט אַפּעלירט צו די פריהייטס־ליבנדיקע מענטשן פון די פאַראייניקטע שטאַטן „זיך צואיילן קיין קענזעס און ראַטעווען דעם שטאַט פון דער קללה פון שקלאַפעריי". באָנדי האָט זיך „געאיילט" קיין קענ־זעס צו העלפן אָפּשטעלן דעם מאַרש פון שקלאַפעריי. אָנהייב אַפּריל 1856, האָט באָנדי דערגרייכט די פרייע געגנט פון אָסאַוואַטאָמי, וואו ער האָט באַ־קומען אַ חלק ערד און עטאַבלירט צוזאַמען מיט נאָך צוויי יידן, טעאָדאָר ווינער און דזשעיקאָב בענדזשאַמין, אַ האַנדלס־פּונקט פאַר דער געגנט.

די באַוואָפנטע באַנדעס פון מיזורי פלעגן זיך כסדר אַריינרייסן אין די גרענעצן פון קענזעס און אַנוועגדן גוואַלט־מיטלען קעגן יעדן נייעם איינ־וואַנדערער. האָבן זיי דערשפּירט, אַז דער איינוואַנדערער האָט אַנטי־שקלאַ־פערישע סענטימענטן, איז שוין יענער ניט געווען זיכער מיט זיין לעבן.

לאַנג איז די דריי שותּפים באָנדי־בענדזשאַמין־ווינער ניט אויסגעקומען צו וואַרטן. אין אַ זוניקן פרימאָרגן האָבן זיך באַוויזן אויף דער שוועל פון האַנדלס־פּונקט עטלעכע באַנדיטן און זיי געוואָרנט באַצייטנס זיך אָפּטראָגן, אויב זיי ווילן ניט האָבן קיין ביטערן סוף.

אויגוסט באָנדי און זיינע שותּפים, האָבן זיך אָבער אַזוי גרינג ניט אָפּ־געשראָקן. אַנשטאָט פאַרלאָזן קענזעס, האָבן זיי זיך פאַרשריבן אין דער מיליטערישער גרופּע, באַוואוסט אַלס די „קענזעס רעגולאַרס", וואָס דער אַלטער דזשאָן בראַון מיט זיינע זין האָבן אָרגאַניזירט.

דער פּאָגראָם, וואָס די מיזורער גרענעץ־באַנדיטן, האָבן אָרגאַניזירט

אין דער פרייער שטאַט לאָורענס, האָט באַוואויגן דעם מיליטאַנטן אַנטי־שקלאַפערישן קעמפער דזשאָן בראַון צו אָרגאַניזירן פּאַרטיזאַנישע גרופּעס, צו פאַרטיידיקן די אינטערעסן פון די, וועלכע האָבן זיך באַזעצט אין דער נייער טעריאָטריע און ניט צו דערלאָזן, אַז דער שטאַט זאָלן אַריינפאַלן אין די הענט פון דער שקלאַפערישער אָליגאַרכיע. אין די גרופעס האָבן זיך געזאַמלט די אומצופרידענע און פאַרביטערטע קעגנער פון אונטערגייענדיקן שקלאַפן־רעזשים.

צווישן די קעמפער, וואָס האָבן זיך די ערשטע פאַרשריבן אין דער באַפרייערישער מחנה האָבן זיך געפונען באַנדי און זיינע צוויי שותפים.

סוף חודש מאי האָבן די „גרענעץ באַנדיטן" פאַרברענט באַנדיס קאַבינע, אַוועקגעפירט זיינע פערד און קי און צעגראַמירט ווינערס געשעפט. „דאָס אַלץ, — דערציילט באַנדי, — האָט פאַסירט פאַר די אויגן פון פעדעראַלע טרופּן". דעם 2טן יוני, 1856, זיינען שוין די דריי יידן געווען אַ טייל פון דזשאָן בראַונס מחנה, וואָס האָט דורכגעפירט די שלאַכט ביים טייכל „בלעק דזשעק". די שלאַכט האָט זיך פאַרענדיקט מיט אַ זיג איבער 24 גוט־באַוואָפנטע גאַרגל־שניידער, וואָס האָבן אַוועקגעלייגט זייערע וואָפן און זיך אונטערגעגעבן, נאָכדעם ווי אַ טייל פון זיי זיינען אַנטלאָפן".

צוויי חדשים שפעטער האָט באַנדי אָנטייל גענומען אין דער שלאַכט פון דעם 30טן אויגוסט, 1856, ביי אָסאַוואַטאָמי, וואָס דזשאָן בראַון מיט זיינע 45 אַנטי־שקלאַפערישע קעמפער האָבן געפירט קעגן אַן איבערוועגנדיקער מחנה פון די מיזורער גרענעץ־באַנדיטן.

דער „פונדאַמענט פאַר אַ פרייער רעפובליק"

דער קאָנטאַקט מיט דעם אַלטן צאַרנדיקן אַבאָליציאָניסט בראַון האָט אין באַנדין אַרויסגערופן דעם טיפסטן אינטערעס צו דער סאָציאַלער פּראָבלעם פון שקלאַפערייִ, און מיט דעם גאַנצן ברען פון זייך דראַנג פאַר פרייהייט האָט ער זיך איינגעלעבט אין דער נייער פאַר אים ספערע פון די ערשטע פאַר־שלאַכטן קעגן שקלאַפערייִ.

פאַר דעם יונגן יידישן רעבעל איז דער שפרונג פון די ווינער באַריקאַדן צו די סטעפּעס פון דער „בלוטנדיקער קענזעס" און שפעטער — צו די שלאַכטפעלדער פון בירגער־קריג, געווען פונקט אַזוי גרינג ווי אויפריכטיק.

מיט יאָרן שפעטער האָט באַנדי געשריבן אין זיין אויטאָביאָגראַפיע זיינע דעראינערונגען וועגן יענע שלאַכטן: „איך באַשרייב די צייט אין קענזעס,

וואָס האָט אויסגעפּראַוואָט די נשמות פון מענטשן, האָט אַרויסגעפירט אַזאַ העלד ווי דזשאָן בראַון און אים געגעבן די שליטה איבער לעבן און טויט".

„דרום קענזעס האָט געקוקט אויף דזשאָן בראַון, ווי אויף אַ שליח פון גאָט און אַן אינסטרומענט פון זיין נקמה. די אינסטיטוציע פון שקלאַפעריי האָט בראַון באַטראַכט ווי דעם גרעסטן שטרויכל־שטיין אויפן וועג פון מענטש־לעכער ציוויליזאַציע".

דער ערשטער העראָאישער אויפברויז פון באַנדיס יוגנט־חלום אויף די באַריקאַדן אין ווין, האָט איצט, אין די סטעפּעס פון קענזעס, באַקומען אַ קאָנקרעטן אויסדרוק. ער האָט דערזען אין בראַונס קאַמף די פאַרווירקלעכונג פון זיינע רעוואָלוציאָנערישע יוגנט־חלומות וועגן אַ פרייער רעפּובליק.

„...מיר זיינען געווען פאַראייניקט אין אַ ברידערלעכן בונד דורך ליבע, דרך־ארץ און איבערגעגעבנקייט צו אַ מאַן, וועלכער האָט מיט ווייכע רייד און קלוגע עצות צוגעגרייט אַ הייפל יונגעלייט אין די טיפענישן פון מדבר, ביים אָטאַווא־טייכל („אָטאַווא־קריק") צו לייגן אַ פונדאַמענט פאַר אַ פרייער רעפּובליק. ער האָט אַלעמאָל געפּריידיקט קעגן שקלאַפן־צוואַנג. ער האָט אין אונדז אַריינגעהאַמערט דעם פּרינציפּ, אַז מיר זאָלן קיין מאָל ניט אָנ־ערקענען קיין עקזיסטירנדיקע געזעצן און אינסטיטוציעס, אויב אונדזער גע־וויסן און אונדזער שכל זאָגן אונדז, אַז די דאָזיקע געזעצן און אינסטיטוציעס זיינען קעגן מענטשלעכע רעכט".

זיינע קאַמפן אין דער פרייהייטס־אַרמיי פון דזשאָן בראַון האָט דער יונגער באַנדי באַטראַכט ווי היסטאָרישע אַנטשיידונגען אין דעם גרויסן קעגן שקלאַפעריי.

אַ שלאַכט פון די פרייהייטס־קעמפער מיט די מיזורישע גרענעץ־באַנ־דיטן, וואָס האָט זיך פאַרענדיקט מיט אַ זיג פאַר די אַנטי־שקלאַפערישע כוחות, איז געווען די באַרימטע שלאַכט פון „בלעק־דזשעק". אין באַנדיס אויגן איז די דאָזיקע שלאַכט געווען ניט ווייניקער היסטאָריש, ווי לינקאָלנס באַרימטע שלאַכט פון געטיסבורג.

„דער דערפאָלג פון די פריי־ערדישע קרעפטן אין ,בלעק דזשעק', — שרייבט באַנדי, — האָט באַוויזן די גרויסע ענערגיע פון אַלע מענטשן, וועלכע האָבן געשטרעבט, אַז קענזעס זאָל זיין פריי. נאָך „בלעק דזשעק" האָבן שוין די פּראָ־שקלאַפערישע גרענעץ־באַנדיטן ניט געמאַכט קיין פאַרזוך אונדז צו באַגעגענען אויפן אָפענעם שלאַכטפעלד.

„...בלעק דזשעק איז געווען די געטיסבורג פון קענזעס. גאָט איז דאָרט געווען, דזשאָן בראַון איז דאָרט געווען און דער ייד איז דאָרטן געווען אינאיינעם מיט דזשאָן בראַון..."

און אַט גייט אַן אויספירלעכע באַשרייבונג פון דער שלאַכט, וואָס באַנדי שילדערט אין זיין אייגנאַרטיקן יידיש־דייטשמערישן סטיל.

„...ווען מיר האָבן נאָכגעפאָלגט קאַפּיטאַן בראָון אַרויף צו, צום לאַ־גער פון די גרענעץ־אָנפאַלער אין „בלעק־דזשעק", איך נאָך בראַונען, און הינטער אונדז — ווינער, זיינען מיר געגאַנגען מיט איינגעבויגענע רוקנס, כמעט געקראָכן, כדי דאָס הויכע פּאַרטריקנטע גראָז זאָל אונדז כאָטש אַביסל פאַרשטעלן פון די פלינקע שיסער פון די „גרענעץ־איבערפאַלער", אָבער די קוילן האָבן געהאַלטן אין איין פייפן. ווינער איז אַלט געווען 57 יאָר און האָט געוואויגן 250 פונט. ער האָט געסאָפּעט ווי אַ דאַמף־שיף, קריכנדיק הינטער מיר. איך האָב זיך צו אים אָנגערופן: „נו, וואָס מיינען זי יעצט?" און ער האָט געענטפערט: „וואָס זאָל איך מיינען? סוף אדם למות" (דער סוף פון אַ מענטשן איז — טויט).

„ניט קוקנדיק אויפן קוילן געפייף, האָב איך געלאַכט, ווען ער האָט געזאָגט: „מאַכן וויר דעם אַלטן מאַן זאָנסט ברוגז" (לאָמיר ניט אַריינברענגען דעם אַלטן מאַן אין צאָרן), און אַזוי האָבן מיר אָפּגעטאָן דאָס ריכטיקע שטיקל אַרבעט..."

קענזעס איז געראַטעוועט געוואָרן פון שקלאַפעריי. אין יאָר 1857 האָט די שטאַט טאָפּיקאַ אָנגענומען אַ קאָנסטיטוציע, וואָס האָט פאַרוואַנדלט קענזעס אין אַ פרייען שטאַט. באַנדיס אַנטי־שקלאַפערישע אַקטיוויטעט האָט זיך אָבער ניט פאַרענדיקט.

אין יאָר 1860 האָט באַנדי געהייראַט הענריעטע איינשטיין פון לואיסוויל, קענטאַקי, און זיין הויז איז געוואָרן אַ סטאַנציע פון דער באַרימטער „אונ־טערערדישער באַן", וואָס די אַבאָליציאָניסטן האָבן אָרגאַניזירט, און וואו אַנטלאָפענע נעגערס פלעגן זיך באַהאַלטן, ביז וואַנען זיי פלעגן אָנקומען אין זיכערע ערטער.

אַ העלד אויף די שלאַכטפעלדער

עס איז געקומען דאָס אַנטשיידנדיקע יאָר 1861. אייבערעהעם לינקאָלן איז דערוויילט געוואָרן. די שקלאַפערישע דרום־שטאַטן האָבן זיך אָפּגעטיילט פון פאַרבאַנד און באַשאַפן דעם פעדעראַלן האַפן, פאָרט־סומטער. דער קריג איז אויסגעבראָכן. די פאַראייניקטע שטאַטן זיינען געווען אין געפאַר, האָבן געליטן איין מפּלה נאָך דער אַנדערער. עס האָט אויסגעזען, ווי די שקלאַ־פערישע כוחות וועלן זיגן איבער די פרייע.

אויגוסט באַנדי האָט פאַרלאָזט זיין איינגעפונדעוועטע היים, זיין פרוי און

זיין איין־יאָריק טעכטערל, זיין פאַרם מיט די תבואה־פעלדער, פערד און קי, און זיך פאַרשריבן אין דער קענזעסער וואָלונטירן־קאַוואַלעריע.

זיין מוטער מארטא האָט אים דערמוטיקט. „מיין מוטער, — דערציילט ער, — האָט מיר געזאָגט, אַז ווי אַ ייד בין איך פאַרפליכטעט צו באַשיצן די אינסטיטוציעס וואָס גאַראַנטירן פרייהייט צו אַלע גלויבנס".

באַנדיס פרוי, הענריעטא, איז געווען באַזאָרגט וועגן איר מאַנס אַוועקגיין. זי האָט געטראַכט וועגן דער שוועריקייט אָנצוגיין מיט דער הויז־און פעלד־ווירטשאַפט, וואָס דער אייגנטימער פאַרלאָזט, וועגן דעם שווערן עול וואָס ער לאָזט איבער אויף אירע הענט. דעמאָלט „האָט זיך מיין מוטער אויפגעשטעלט און געזאָגט, אַז איך מוז גיין פאַרטיידיקן דאָס היימלאַנד, און זי וועט אַכטונג געבן אויף מיין ווייב און קינד. און מיין מאַמע האָט געהאַלטן איר צוזאָג די גאַנצע צייט, וואָס איך בין געווען אויפן שלאַכטפעלד".

נאָך עטלעכע חדשים אויף די שלאַכטפעלדער איז באַנדי דערהויבן געוואָרן צום ראַנג פון „ערשטן סאַרדזשעט פון דער אָפטיילונג" (די „קאָמפּאַניע קעי" פון קענזעס).

דעם זין פון די שווערע שלאַכטן האָט באַנדי געזען אין דער פאַרניכטונג פון שקלאַפעריי. ער האָט דעריבער באַקעמפט יעדן אָפּנויג פון דעם דאָזיקן ציל. עס האָט פּאַסירט, אַז אַ געוויסער לייטענאַנט קלעיטאָן, וואָס האָט זיך געפונען אין באַנדיס רעגימענט, האָט אומגעקערט צוריק אַן אַנטלאָפענעם שקלאַף צו זיין אייגנטימער. דאָס האָט אַרויסגערופן גרויס צאָרן און פאַרביטערונג אין די רייען פון די סאָלדאַטן און כמעט דערפירט צו אַן אויפשטאַנד. באַנדי איז געווען איינער פון די איניציאַטאָרן פון דעם בונט. די אויפרודערונג, וואָס קלעיטאָן האָט פאַראורזאַכט איז דערגאַנגען ביזן גענעראַל־שטאַב, און אויף באַנדיס פאַרלאַנג האָט דער שטאַב אויסגעזידלט דעם לייטענאַנט פאַר זיינע פראָ־שקלאַפערישע סענטימענטן, און יענער האָט געמוזט פאַרזיכערן, אַז ער וועט מער ניט האָבן צו טאָן מיט אַנטלאָפענע נעגער.

אין יאָר 1863, ווען פרעזידענט לינקאָלן האָט אַרויסגעגעבן זיין באַרימטע דעקלאַראַציע פון עמאַנציפּאַציע פון די שקלאַפן, האָט באַנדי פאַרצייכנט אין זיין „טאָגבוך", אַז עס איז אַ היסטאָרישער טאָג — „מער ניט קיין פּרעהס און מער ניט קיין קנעכט".

קעמפנדיק אינאיינעם מיט זיינע אַמעריקאַנער קאַמעראַדן אויפן שלאַכטפעלד, האָט באַנדי קיין מאָל ניט פאַרגעסן, אַז ער איז אויך אַ ייד און האָט אַרויסגעוויזן פאַראַכטונג צו די יידישע סאָלדאַטן, וועלכע האָבן געזוכט צו פאַרלייקענען זייער אָפּשטאַם.

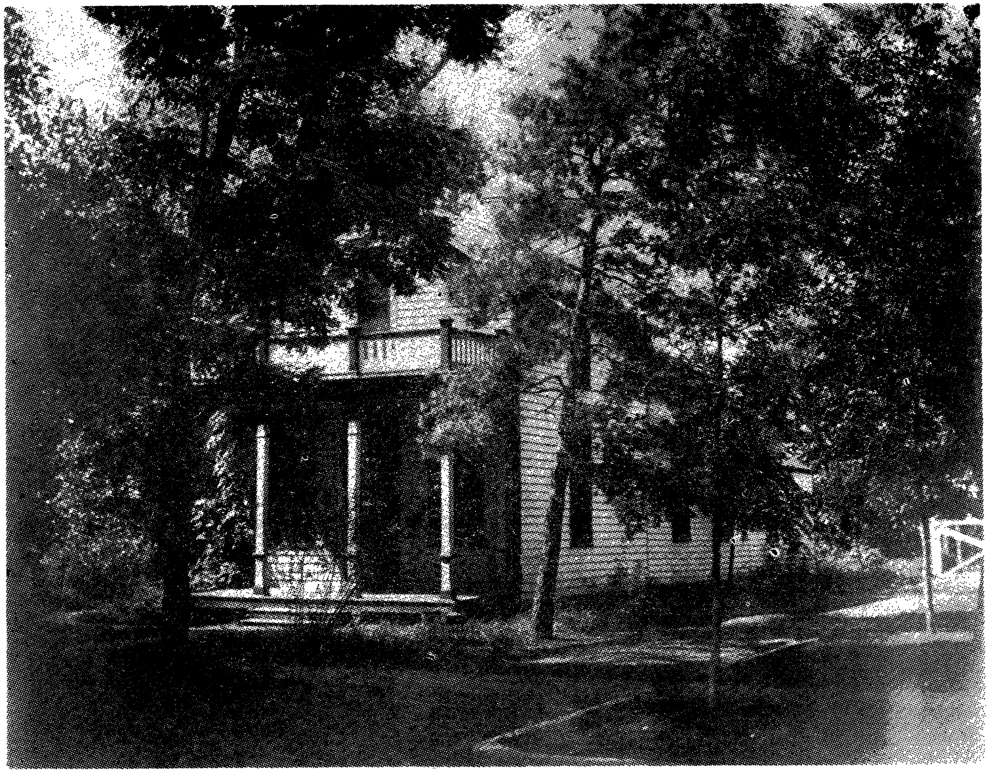

דאָס הויז אין סאַליינא, קענזעס, וואו באַנדי האָט געוואוינט

אויף די פֿאַרשיידענע פראָנטן פון בירגער־קריג האָבן זיך געפונען ניט ווייניק ייִדן, אָבער ניט אַלע האָבן זיך געוואָלט אידענטיפיצירן אַלס ייִדן. אין „טאָגבוך“, וואָס באָנדי האָט געפירט בעתן קריג, האָט ער פֿאַרצייכנט אַן אינטערעסאַנטן עפּיזאָד וועגן זיין באַגעגעניש מיט צוויי ייִדישע אַסימילאַטאָרן.

„דעם 25טן אָקטאָבער, 1862, — דערציילט באָנדי, — האָב איך אויסגעפונען, אַז אין דעם פינפטן רעגימענט פון דער קענזעסער קאַוואַלאַריע זייַנען דאָ נאָך צוויי ייִדן: מאַרקוס וויטענבערג און סיימאָן וואָלף. ווען איך האָב זיך געטראָפן מיט וויטענבערגן האָב איך אים געפרעגט, צי ער איז אַ ייִד. ער האָט זיך געמאַכט, אַז ער פֿאַרשטייט ניט מיין פראַגע. האָב איך ווידערהאָלט: ביסטו אַ ייִד?

„— איך בין אַן אונגאַר, — האָט ער געענטפערט. — מיינע עלטערן וואוינען אין קענזעס, לעבן דער שטאָט לאָורענס.

„אַ פּאָר טעג שפּעטער איז וויטענבערג קראַנק געוואָרן און איז אַוועקגענומען געוואָרן אין פעלד־שפּיטאָל. דאָרט האָט זיך ביי אים אַנטוויקלט אַ פאַרגיפטונג און דעם 31טן אויגוסט איז ער געשטאָרבן אין שפּיטאָל פון מאָנד־סיטי, אַרקאַנסאָ. אַ פּאָר טעג נאָך דעם, ווי די ביינער פון זיין טויט האָט מיך דערגרייכט, האָט זיין קאַמעראַד דזשאָן עמיל, מיר געבראַכט בריוו אַדרעסירט צום פאַרשטאָרבענעם און דערקלערט, אַז זיי זיינען געשריבן אין אַ שפּראַך וואָס ער קען ניט לייענען. דאָס זיינען געווען בריוו פון זיינע עלטערן געשריבן אין ייִדיש, אין וועלכע זיי האָבן אים אינפאָרמירט ווען עס פאַלן אויס די טעג פון ראש־השנה און יום־כיפור“.

„דער צווייטער יאהודי, סיימאָן וואָלף, וועלכער איז געווען אַ סאַרדזשענט אין קאָמפּאַניע „אי“, האָט אויך ניט געוואָלט צוגעבן אַז ער איז אַ ייִד. איך האָב מער מיט אים ניט געהאַט צו טאָן“.

באָנדי לאָזט ניט דורך קיין געלעגנהייט אַרויסצוהייבן דעם ייִדישן מאָמענט אין בירגער־קריג. אַזוי, צום ביישפּיל, דערציילט ער, אַז ער האָט געהאָלפן „צוויי יאהודים“ (ייִדן) אָפּזוכן זייערע פערד, וואָס סאָלדאַטן האָבן אַוועקגעפירט, און אַז ער איז געווען דער גאַסט פון אַ ייִדן, ראש־השנה פון יאָר 1862“.

אויף אַ באַריקאַדע אינאיינעם מיט נעגער־סאָלדאַטן

אין משך פון די זיבן־און־דרייסיק חדשים, וואָס אויגוסט באָנדי האָט זיך געפונען אויפן שלאַכטפעלד האָט ער זיך באַטייליקט אין די שלאַכטן פון די שטאַטן מיזורי, אַרקאַנסאָ און מיסיסיפּי. ער האָט אַרויסגעוויזן אויסער־

געוויינלעכן מוט און בראַווקייט ביים פאַרטיידיקן שלאַכט־פּאָזיציעס. מיט שטאָלץ האָט ער שפּעטער דערמאָנט די צוויי אונצעס בליי, וואָס זיינען פאַרבליבן אין זיין קערפּער פון די קוילן, וואָס די סאָלדאַטן פון דער שקלאַ־פערישער־אַרמיי האָבן אין אים אַריינגעשאָסן.

דעם 25טן אָקטאָבער, 1863, איז פאָרגעקומען אַ פאַרביסענע שלאַכט אין שטעטל מאַנטיסעלאָ, אַרקאַנסאַ. די פעדעראַלע אַנטי־שקלאַפערישע כוחות האָבן זיך געהאַלטן אויף זייערע פּאָזיציעס. כדי זיי צו פאַטרייבן פון די פּאָזיציעס, האָט דער שונא אָנגעצונדן די הייזער. די באַריקאַדן, אויף וועלכע באַנדי און די אַנדערע סאָלדאַטן פון זיין רעגימענט, האָבן זיך געפונען זיינען אַרומגעכאַפּט געוואָרן פון די פלאַמען.

אַרום 11 אינדערפרי האָט זיך דער רעגימענט געדאַרפט צוריקציען פון אַ פּאָזיציע און זיך אויסבאַהאַלטן פון שונאס אויגן. פאַרן צוריקטריט האָט די אָפּטיילונג באַקומען אַ באַפעל אוועקצונעמען אַרום פערציק פעסער מיט ביינוול, וואָס האָבן געדינט אַלס באַריקאַדע. די אַרבעט פון אַפּרייניקן די פע־סער איז געווען פאַרבונדן מיט גרויסע סכנות. באַנדי דערציילט אין זיין טאָג־בוך, ווי ער האָט וואָלונטירט צו טאָן די העלדישע אַרבעט.

„איך האָב אוועקגעלייגט מיין ביקס, האָב אַראָפּגערוקט דאָס היטל איבער די אויגן און אַרויסגערופן אַרום צוואַנציק אַנטלאָפענע שקלאַפן און זיי דער־קלערט, וואָס מיר דאַרפן טאָן. זיי האָבן גענומען שטריק און, אונטער מיין באַפעל „פאָראויס!", געלאָפן מיט די שטריק צו די באַריקאַדן. איבער אונ־דזערע קעפ — אַ האָגל פון שונאס קוילן. זיבן נעגער זיינען באַלד געטראָפן געוואָרן פון די קוילן. דריי זיינען געפאַלן טויט אויפן אָרט און פיר זיינען פאַרוואונדעט געוואָרן און געשטאָרבן דורך דער נאַכט. די איבעריקע, אי־בערגעבליבענע מיט מיר ביי די באַריקאַדן, האָבן צוגעבונדן די שטריק צו די פעסער, זיי געשלעפט מיטן גאַנצן כוח און נאָך דעם זיי אונטערגעצונדן, כדי דער רויך זאָל אונדז פאַרשטעלן פאַרן שונא. מער האָבן מיר ניט פאַר־לאָרן קיין איין מענטשן. מיר האָבן געראַטעוועט די שלאַכט־פּאָזיציע".

נאָכן בירגער־קריג

נאָך דריי יאָר דינסט אין בירגער־קריג, האָט זיך אויגוסט באַנדי אומ־געקערט ווי אַ העלד אַהיים. ער האָט זיך באַזעצט צום ערשטן אין לע־ווענוואָירט, קענזעס, וואו ער האָט געעפנט אַ שפּייז־געשעפט. מיט צען יאָר שפּעטער, ווען דער העלדישער גענעראַל פון בירגער־קריג, אוליסעס גראַנט, איז דערוויילט געוואָרן אַלס פּרעזידענט פון די פאַראייניקטע שטאַטן, האָט זיך באַנדי באַזעצט אין דעם שטעטל סאַליינאַ, צפון־מערב פון קענזעס,

און איז באַשטימט געוואָרן אַלס פּאָסט־מייסטער. ער האָט זיך אויך אָפּגעגעבן מיט פּאַרמעריי, מיט „ריעל־עסטייט" און האָט שטודירט יוריספּרודענץ. אָנהייב פון די אַכציקער יאָרן האָט באַנדי גראַדואירט אַלס אַדוואָקאַט און איז דערוויילט געוואָרן אַלס ריכטער פון זיין „קאָונטי" (געגנט).

יאָרן לאַנג איז ער געווען טעטיק אין דער רעפּובליקאַנער פּאַרטיי. אויף זיינע עלטערע יאָרן, ווען די רעפּובליקאַנער פּאַרטיי איז געוואָרן די פּאַרטיי פון מאָנאָפּאָל־אינטערעסן, האָט באַנדי פאַרלאָזן די פּאַרטיי, וואָס איז מיט יאָרן צוריק, אין 1854, געבוירן געוואָרן אין קאַמף קעגן שקלאַפעריי. ער האָט זיך אָנגעשלאָסן אין דער דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, וועלכע האָט אים איצט אויסגעזען צו זיין טרייער און נאָענטער צו די פריהייטס־פּרינציפּן, פאַר וועלכע ער האָט געקעמפט אין קענזעס און אין בירגער־קריג.

אין יאָר 1898 האָט באַנדי אונטערגענומען אַ רייזע קיין איראָפּע. ער האָט געוואָלט אָנקוקן די אַלטע וועלט, זען מיט זיינע אייגענע אויגן יענע איראָפּע, פאַר וועלכער ער האָט אין זיינע גאָר יונגע יאָרן געקעמפט, כדי העלפן זי באַפרייען פון דעספּאָטישן יאָך פון די מאָנאַרכן און רעאַקציאָנערע רעזשימען. די רייזע איז פאַר אים געווען אַ גרויסע איבערלעבונג. ער האָט פאַרצייכנט אין זיין טאָגבוך אַלע ערטער, אַלע געשעענישן און די פּערזאָנען, וואָס ער האָט באַגעגנט.

אויף אַ רירנדיקן אופן האָט באַנדי באַשריבן די אויפנאַמע, וואָס זיינע יוגנט־חברים, די געוועזענע סטודענטן פון „אַקאַדעמישן לעגיאָן" אין ווין, האָבן אים געגעבן. אָבער דעם שטאַרקסטן איינדרוק פון אַלע שטעט, וואָס ער האָט געזען אין איראָפּע, האָט אויף אים געמאַכט פּראָג. יעדער קער און ווענד אין דער שטאָט האָט אים דערמאָנט אין זיינע עלטערן און אַרויסגערופן אין אים ליבע און דרך־ארץ צו דער געשיכטע פון זיין שטאָם.

באַנדי האָט אויף זיין רייזע אין איראָפּע אויך ניט פאַרמאַכט די אויגן אויף די קאָנטראַסטן פון אָרעם און רייך אין איראָפּע, אויף דעם דייטשן מיליטאַריזם און שאָוויניזם. זיינע באַאָבאַכטונגען אין איראָפּע האָבן אים געפירט צו דעם געדאַנק, אַז עס איז נויטיק אַ נייער קאַמף פאַר פריהייט אין איראָפּע און אין דער וועלט, אַ קאַמף, וואָס זאָל זיין באַזירט אויפן פונדאַמענט פון סאָציאַלן יושר.

אין זיין טאָגבוך פון דער רייזע אין איראָפּע האָט באַנדי אָנגעוויזן, אַז ער איז שטאָלץ, וואָס ער געהערט צו דער אָרגאַניזאַציע פון די „פריידענקער", וועלכע זיינען אַמאָל געגרינדעט געוואָרן אויף די פּרינציפּן פון פריהייט און גערעכטיקייט און „זיינען אינטערנאַציאָנאַל אין זייער כאַראַקטער און פּאַרנעם, אָן אונטערשייד פון ראַסע, קאָליר און רעליגיע".

and south.

The Free State success at Black Jack reviving the energy of the friend of Kansas freedom put a damper on Border Ruffianism, never after would the Pro-slavery hordes meet us in action except with vastly superior numbers. Black Jack was the Gettysburg of the Kansas struggle. God was there, John Brown was there and the Jew was there with John Brown.

On our return to Prairie City with prisoners and booty, Old John Brown ordered our squad who had fought and won to keep guarding the prisoners and he would find some women to bake bread and fry some meat and prepare a meal for us and the prisoners from the captured supplies. We obeyed, staid with the prisoners and it was seven P. M. before supper for the prisoners was ready. Captain Brown first saw the wounded prisoners well taken care of by Dr. Westfall, then he ordered that the thirty-six well prisoners eat first and then we would be served as he had in the meantime prevailed on the Lawrence Stubbs and Captain Shore and Captain Mawhinney to prevail with their crowd to relieve us guarding while eating supper. None of our crowd who had fought and won had tasted food or drink since the preceding day about four or five P. M. We were almost at faint. We had our supper at which immense stacks of biscuit and meat just disappeared.

After supper, twilight lasting, we marched to a grove on Taway Creek where we the men with Brown and the Lawrence Stubbs made camp, the prisoners in the center, organised a relief for the night and rested as best we could. Next morning we organised messes, the mess wagons of the captured Pate company furnishing the provisions, reorganised companies, elected commissioned and non-commissioned officers and John Brown commenced to entrence using the high banks of the creek for breastworks wherever possible and digging rifle pits at other places. We fortified this Camp Brown so to withstand any attack of any force without artillery.

By noon of the third day of June we were anout 125 to 150 men, reasonably well organised. A beef was brought in and killed and other like meat supplies were provided for the following days. Several of the Stubbs, Shore's and Mawhinney's company joined the John Brown company. Special mention deserves Luke F. Parsons who joined Brown's company, of one age with me he was peculiarly attractive to me and we since bunked more or less together during the

-4-

נאָך אַ בלעטל פון באַנדיס טאָג־בוך

די „אויטאָביאָגראַפיע" — אַ היסטאָרישער דאָקומענט

אויגוסט באַנדי האָט איבערגעלאָזן אַ גרויסן היסטאָרישן דאָקומענט — זיין אויטאָביאָגראַפיע. דאָס איז אַן אויספירלעכער טאָגבוך, וואו ער דערציילט וועגן זיינע יוגנט־יאָרן אין ווין, אין די דרום־שטאַטן פון אַמעריקע, וועגן זיינע קאַמפן אין „בלוטנדיקן קענזעס" און אויף די שלאַכטפעלדער פון בירגער־קריג.

דורך די בלעטער אַנטפּלעקט זיך פאַר אונדז אַ שרייבער־היסטאָריקער, וואָס שרייבט אָט מיט דיכטערישער אומרו און אָט מיט דער געלאַסנקייט פון אַ כראָניקער. געשריבן איז דאָס ווערק אין ענגליש, דורכגעזאַפּט מיט יידיש־דייטשע העברעאיזמען.

ער האָט אָנגעהויבן שרייבן די אויטאָביאָגראַפיע אין יאָר 1903 און זי פאַרענדיקט אין 1905, ווען ער איז אַלט געוואָרן 71 יאָר.

אינעם אַריינפיר צו דער אויטאָביאָגראַפיע מאַכט באַנדי פאָלגנדיקע דערקלערונג, וואָס קען דינען אַלס קרעדאָ פון זיין לעבן:

„ווען איך פאַרטראַכט זיך וועגן מיין לעבן פון נאָענט צו זיבעציק יאָר, קומען אַרויף פאָלגנדיקע געדאַנקען: איך אָנערקען, אַז ניט אַלעמאָל האָב איך געהאַנדלט קלוג; איך האָב פאַרפעלט אויסצונוצן די שטראָמען, וואָס וואָלטן מיך געקענט טראָגן פאָראויס צו די כוואַליעס פון גליק; איך האָב אָפט געמאַכט גרויסע טעותן.

דאָך בין איך שטאָלץ אין מיין באַוואוסטזיין, אַז איך האָב קיין מאָל ניט דערלאָזט קיין זאַך זאָל מיך אַראָפּפירן פון וועג, וועלכן איך האָב אָנגעצייכנט פאַר זיך. דאָס איז געווען אַ וועג פון מאָראַלישער אחריות און פאָליטישער פליכט.

נאָך אַלס קינד האָב איך באַשלאָסן צו ווידמען מיין לעבן דער זאַך פון פּראָגרעס און פרייהייט. דער דאָזיקער באַשלוס איז ביי מיר ניט צעטרייסלט געוואָרן אין פאַרלויף פון מיין לאַנגיאָריק לעבן, אַ לעבן, וואָס איז רייך מיט שטורמישע פּאַסירונגען. איך בין פאַרבליבן טריי יענע פּרינציפּן, וועלכע איך האָב געשוואָרן אָפּצוהיטן אין די שטורמישע טעג פון דער 1848־רעוואָלוציע.

איך בין געבוירן געוואָרן דעם 21טן יולי, 1833, אין ווין, עסטרייך. מיין

* דזשיאָרדאַנאָ ברונאָ.

יידישער נאָמען איז אַנשל. איך האָב געעפנט מיינע אויגן אויף דער וועלט קורץ נאָך די פראַנצויזישע און פוילישע רעוואָלוציעס פון 1830. עס איז געווען אַ צייט פון רעאַקציע. אין יענער צייט, פונקט ווי מיט צוויי הונדערט יאָר צוריק אין דער צייט פון פויפּסטלעכע איבקוויזיציעס, זיינען געמאַכט געוואָרן פאַרזוכן צו פריידיקן און דורך גע‏זעץ איינפירן דעספּאָטיזם.

„איך האָב, זייענדיק נאָך יונג, באַנומען יענעם גרויסן אמת, וואָס דער גלאָררייכער מאַרטירער פון דער פויפּסטלעכער אינקוויזיציע * האָט אַרויסגעזאָגט: „די ערד דרייט זיך פאָרט!‟

„עס איז נאָך ניט דערפונדן געוואָרן קיין געזעץ, וואָס קאָן אָפּהאַלטן אַ מענטשן פון דענקען און קעמפן פאַר זיינע גאָט־געגעבענע רעכט אין פּאָליטיק, אין רעליגיע און אין דער ווינסנשאַפט‟.

און אָט ווי אויגוסט באָנדי פאַרענדיקט די אויטאָביאָגראַפיע:

„איך האָב ניט די מינדסטע חרטה אויף קיין איינצלנעם שריט אין מיין לאַנג לעבן, וואָס האָט געהאָלפן פאַרווירקלעכן מיינע איבערגעבנסטע וואונטשן און אַספּיראַציעס, אַז טיראַניע און דעספּאָטיזם זאָלן פאַרניכטעט ווערן, אַז ענגהאַרציקייט און פאַנאַטיזם זאָלן אָפּגעווישט ווערן פון דער ערד...‟

אויגוסט באָנדי איז געשטאָרבן דעם 30טן סעפּטעמבער, 1907, אין סעינט־לואיס, פון אַ האַרץ־שלאַג. ער האָט איבערגעלאָזן צען קינדער — צוויי זין און אַכט טעכטער.

ביז גאָר אינטערעסאַנט איז באָנדיס צוואה, אין וועלכער ער זאָגט אָן זיינע קינדער, זיי זאָלן בלייבן געטריי זיינע פּרינציפּן; מען זאָל אַרויסגעבן זיינע מאַנוסקריפּטן צו דער היסטאָרישער געזעלשאַפט און מען זאָל אים באַגראָבן אין אַ הילצערנעם ארון, וואָס זאָל ניט קאָסטן מער ווי צען דאָלאַר.

באָנדיס לעבנס־ווערק איז אַ גרויס בלאַט אַמעריקאַנער־יידישע געשיכטע, קאַפּיטלען פול מיט פּאַטאָס פאַר יושר און פרייהייט, וואָס זיינען אַן אייגנאַרטיקער צושטייער צו דער כלל־ביאָגראַפיע פון אַמעריקאַנער־יידישע פרייהייטס־קעמפער.

ווער ווייסט אויף וועלכע וועגן און מיט וועלכע רעזולטאַטן די וויזיע און די ענערגיע פון דעם צווייג פון אַ יחוסדיקער יידישער משפחה אין אַלטן יידישן פּראָג, וואָס האָט געטראָגן אין זיך דעם חלום פון פרייהייט און דער־

לייזונג, קאָנען נאָך אַמאָל ווירקן אויף די שיקזאַלן פון יידן אין אַמעריקע.

פונקט ווי דזשאָן בראַונס „דורכפאַל“, זיין העלדישער מאַרטירער־טויט, איז ניט געווען אומזיסט, ווייל עס האָט ענדלעך דערפירט צו דער פאַרניכ־טונג פון לייב־שקלאַפעריי, אַזוי איז ניט אומזיסט קיין שום דערהייבענער חלום וועגן דער אויסלייזונג פון דער מענטשלעכער געזעלשאַפט.

■ ■ ■

דער פאמפלעט „אויגוסט באַנדי״ איז דער דריטער פון אַ סעריע פאמפ־לעטן אין אידיש און אין ענגליש, וואָס דער „אידישער פאַרלאַג־און פאָרשונג־קאָמיטעט״ גיט אַרויס. (דער ערשטער איז געווען „אונדזער דעמאָקראַטישע ירושה״ — אַ זאַמלונג דאָקומענטן פון אַמעריקעס דעמאָקראַטיע — אין אידיש, און „מיט שלום עליכם״ — צוויי עסייען וועגן שלום־עליכמען און צוויי אי־בערגעזעצטע שלום עליכם דערציילונגען — אין ענגליש).

אין יידיש וועט דער קאָמיטעט אַרויסגעבן פאמפלעטן וועגן דער אַמע־ריקאַנער געשיכטע, וועגן דער געשיכטע פון די אידן אין אַמעריקע, ביאָ־גראַפיעס פון וויכטיקע פערזענלעכקייטן אין אידישן און אין אַלגעמיינעם לעבן, און אַנדערע.

די ענגלישע סעריע פאמפלעטן וועט דער עיקר צילן צו באַקאַנען דעם ענגליש־רעדנדיקן אידן מיט דער אידישער ליטעראַטור און אירע שאַפער, מיט פראָבלעמען פון דער אידישער קולטור אין די פאַראייניקטע שטאַטן, מוסטערן פון דער אידישער ליטעראַטור אויף ביידע זייטן ים א. אַז. וו.

דער פאַרלאַג האָפט אויך אַרויסצוגעבן פאמפלעטן און גרעסערע ווערק אויף אַזעלכע געזעלשאַפטלעכע טעמעס, וואָס רירן אָן די אַמעריקאַנער אידן, זייער לעבן און צוקונפט.

אידישער פאַרלאַג־און פאָרשונג־קאָמיטעט